

Jaunimo reikalų departamentas
prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

VIDAUS REIKALŲ
MINISTERIJA

MOKSLAS • EKONOMIKA • SANGLAUDA

EUROPOS SĄJUNGA
EUROPOS SOCIALINIS FONDAS

Kuriame Lietuvos ateitį

ILGALAIKĖ JAUNIMO PROBLEMATIKOS TYRIMŲ KONCEPCIJA

Koncepcijos parengimo data: 2010 m. kovo 1 d.

Parengė jungtinė autorių grupė:

Jolita Buzaitytė-Kašalynienė (grupės vadovė)

Džiugas Dvarionas

Ilona Jonutytė

Aušra Kazlauskienė

Odetta Merfeldaitė

Angelė Tamulevičiūtė

2009 m. lapkričio 25 d. paslaugų sutartis 3F-48-(6.25).

Užsakovas

Jaunimo reikalų departamentas

prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

Sodų g. 15, LT-01313 Vilnius

Tel. (8 5) 249 7002, faks. (8 5) 249 6354

El. paštas info@jrd.lt

www.jrd.lt

Leidiny s parengtas ir išleistas įgyvendinat projektą „Partnerystės tarp valstybinio ir nevyriausybinio sektorių skatinimas įgyvendinant integruotą JP“, projekto kodas Nr. VP1-4.1-VRM-07-V-01-001.

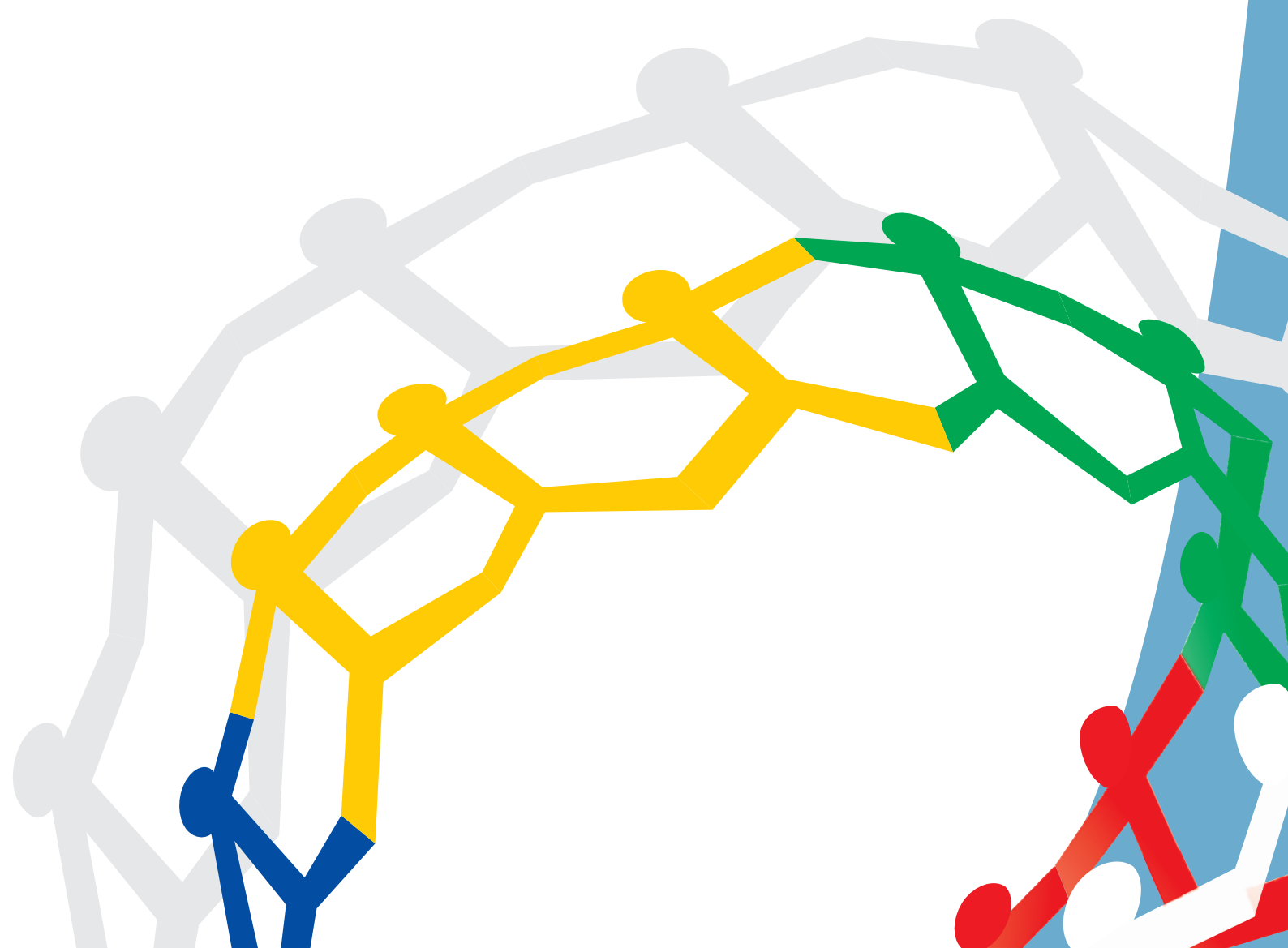
Projektas įgyvendinamas pagal 2007–2013 m. Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos 4 prioriteto „Administracinių gebėjimų stiprinimas ir viešojo administravimo efektyvumo didinimas“ priemonę „Bendradarbiavimo tarp valstybinio ir nevyriausybinio sektorių skatinimas“ projekto kodas Nr. VP1-4.1-VRM-07-V.

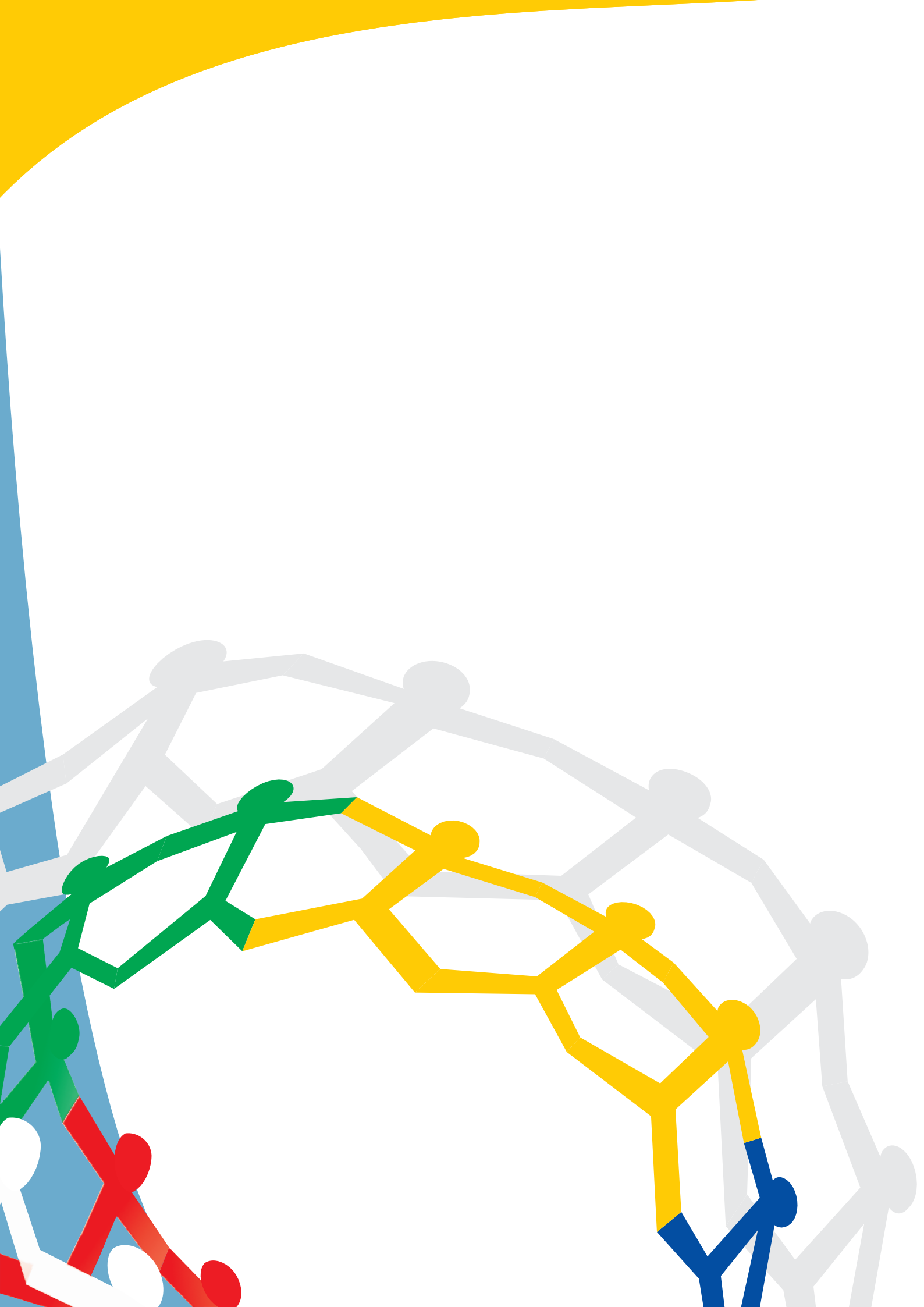
Projektas įgyvendinamas nuo 2009 m. gegužės 29 d. iki 2012 m. gegužės 29 d.

Projektas finansuojamas iš 2007–2013 metų ES struktūrinės paramos.

TURINYS

1. Bendrosios nuostatos	5
2. Situacijos analizė	6
3. Ilgalaiškės jaunimo problematikos tyrimų koncepcijos vizija	9
4. Ilgalaiškės jaunimo problematikos tyrimų koncepcijos tikslai, uždaviniai ir principai	9
5. Ilgalaikiai jaunimo problematikos tyrimų prioritetai ir jų įgyvendinimo kryptys	10
6. Jaunimo problematikos tyrimų sistemingos plėtros analizė	12
7. Jaunimo problematikos tyrimų kokybės įvertinimas / stebėsena, kokybės užtikrinimas	13
8. Metodinės rekomendacijos jaunimo problematikos tyrimams plėtoti / koncepcijos įgyvendinimas	16

1. BENDROSIOS NUOSTATOS

Lietuvoje vykdomi pavieniai, vienkartiniai tyrimai, atskleidžiantys siauras jaunimo problemines sritis, kurie neleidžia lyginti tyrimų rezultatų, stebėti regioninių skirtumų ir pokyčių tendencijų. Todėl iškilo poreikis parengti ilgalaikę jaunimo problematikos tyrimų koncepciją, kurioje būtų numatyta jaunimo problematikos tyrimų vizija, ilgalaikiai prioritetai ir jų įgyvendinimo kryptys.

Ilgalaikė jaunimo problematikos tyrimų koncepcija (toliau – Koncepcija) rengiama siekiant užtikrinti nuoseklią bei sistemingą jaunimo problematikos situacijos stebėseną šalyje, kuri sudarytų sąlygas efektyviam bei nuosekliam integruotos jaunimo politikos įgyvendinimui nacionaliniu bei regioniniu lygmenimis ir stiprintų valstybinį sektorių, dirbantį jaunimo politikos srityje.

Koncepcija rengiama penkerių metų laikotarpiui, vėliau turi būti peržiūrima ir keičiama.

Koncepciją planuojama įtraukti į 2009–2010 m. rengiamos ilgalaikės jaunimo politikos strategijos priemones.

Koncepcija parengta bendradarbiaujant su Jaunimo reikalų departamentu prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, savivaldybėmis, regioninėmis jaunimo reikalų tarybomis, jaunimo nevyriausybinėmis organizacijomis.

Koncepcija parengta remiantis Jaunimo problematikos tyrimų metodika. Jaunimo problematikos tyrimų metodika yra neatsiejama koncepcijos dalis.

Koncepcijai atsirasti prielaidas suformavo siekis kurti faktais ir žiniomis grįstą jaunimo politiką Lietuvoje. Ši nuostata buvo išsakyta strateginiuose jaunimo politikos dokumentuose. Patikimos informacijos ir analizės apie jaunimo padėtį bei poreikius ir galimus sprendimo būdus trūkumas juose nurodomas, kaip vienas iš jaunimo politikos silpnųjų pusių. Todėl numatoma vykdyti nuolatinę kintančių jaunimo poreikių bei galimybių juos įgyvendinti stebėseną (monitoringą) nacionaliniu ir regioniniu (vietos) lygmenimis, siekiant sukurti palankią aplinką (sąlygas) jauno žmogaus pilnaverčiam gyvenimui ir savirealizacijai Lietuvoje.

Jaunimo politikos plėtros savivaldybėse 2007–2009 metų programos¹ uždaviniuose buvo numatyta parengti ir įdiegti jaunimo politikos savivaldybėse kokybės vertinimo sistemą, padėsiančią užtikrinti tinkamą jaunimo teisių apsaugą savivaldybėse bei numatyti tolesnę jaunimo politikos plėtros kryptis.

Siekis kurti faktais pagrįstą jaunimo politiką atitinka Komisijos komunikatą Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui (2009)², kuriame išdėstyta Europos būsimo jaunimo politikos strategija. Taikant šią strategiją būtų sukurtos palankesnės sąlygos jaunimui gerinti įgūdžius, pasinaudoti savo galimybėmis, dirbti, aktyviai dalyvauti visuomeninėje veikloje ir labiau įsitraukti kuriant Europos Sąjungą (ES). **Komunikate ir ypač jame nubrėžtoje jaunimo strategijoje pabrėžiama faktais grindžiamos jaunimo politikos formavimas**, siekiant užtikrinti skaidrią politiką. Esamos priemonės (pvz., Eurostato duomenys, nacionalinės ataskaitos, Europos jaunimo politikos žinių centras (EKCYP), ES mokslinių tyrimų bendroji programa yra pirmasis žingsnis, kaip ir kas trejus metus rengiama ataskaita apie jaunimą Europoje. Taip pat pabrėžiama būtinybė dalintis tyrimų rezultatais ir plėtoti Europos tyrėjų bendradarbiavimą. Komisija siūlė sustiprinti EKCYP duomenų bazę pateikiant visų šalių aprašus; pasitelkiant „Eurydice“ persvarstyti esamus prioritetus; parengti esamų rodiklių ir lyginamųjų standartų, susijusių su jaunimo švietimo, užimtumo, įtraukties ir sveikatos klausimais, suvestines; suburti darbo grupę, kuri aptartų galimus deskriptorius tokiose prioritetinėse srityse, kaip dalyvavimas, savanoriška veikla, kūrybingumas, jaunimo padėtis pasaulyje ir nesimokantys bei nedirbantys jaunuoliai; reguliariai atlikti Eurobarometro tyrimus, susijusius su jaunimu; skatinti ES mokslinių tyrimų bendrosios programos taikymą jaunimo tyrimams ir susijusiems veiksams.

Koncepcijos paskirtis – parengti metodologines gaires jaunimo problematikos tyrimams šalyje ir regionuose vykdyti, siekiant sukurti faktais ir žiniomis grįstos jaunimo politikos prielaidas.

Reikšmė šaliai – sukurtas instrumentas, kuris leis laiku diagnozuoti jaunimą ištinkančius sunkumus, planuoti ir koordinuoti vykdyti intervencijos ir prevencijos programas, telkti nacionalinius, vietos valstybės

¹ Jaunimo politikos plėtros savivaldybėse 2007–2009 m. programa (Valstybės žinios, 2007-09-07, Nr. 95-3825, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 14 d. nutarimas Nr. 898).

² Komisijos komunikatas Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui. Investicijos ir galimybių suteikimas. Atnaujintas atvirasis koordinavimo metodas, taikomas sprendžiant jaunimo problemas ir suteikiant jiems daugiau galimybių. Briuselis, 2009.4.27 KOM(2009) 200 galutinis.

institucijų bei įvairių jaunimo ir su jaunimu dirbančių organizacijų išteklius šioms programoms įgyvendinti. Šalis turės ilgalaikę jaunimo tyrimų strategiją, kuri leis atlikti sistemingas, ilgalaikius lyginamuosius jaunimo problemų tyrimus šalyje.

Tyrimus savivaldybėse atliks jaunimo tyrėjų tinklas, kuris vykdys kiekybinius ir kokybinius tyrimus. Jaunimo politikos kūrėjai glaudžiai bendradarbiaudami su jaunimo tyrėjais kurs faktais ir žiniomis pagrįstas jaunimo politikos įgyvendinimo priemones, bus suvienytos mokslininkų ir praktikų pastangos užtikrinti jaunimo politikos plėtros galimybes.

Reikšmė savivaldybėms – jaunimo situacijos sistemingi bei nuoseklūs tyrimai, pateikiantys išsamią informaciją apie jauno žmogaus padėtį konkrečioje savivaldybėje, skatins visų, su jaunimo reikalais susijusių, institucijų ir organizacijų bendravimą ir bendradarbiavimą. Išsamus jaunimo situacijos žinojimas leis joms numatyti jaunimo politikos tikslus ir uždavinius bei turėti aiškią bei faktais ir žiniomis pagrįstą politinę valią jiems pasiekti.

Koncepcijoje suformuluoti ilgalaikių jaunimo problematikos tyrimų vizija, tikslai, uždaviniai ir principai, prioritetai ir įgyvendinimo kryptys, tyrimų sistemingos plėtros analizė, tyrimų kokybės stebėseną ir užtikrinimas ir pateikiamos metodinės rekomendacijos jos įgyvendinimui.

2. SITUACIJOS ANALIZĖ

Šiame skyriuje pateikiama ankstesnių jaunimo tyrimų apžvalga, aptariami šių tyrimų trūkumai ir problemos.

Tyrimė „*Jaunimo dalyvavimas visuomeninių organizacijų ir savivaldos veikloje*“ (2004) buvo orientuojamasi į 16–24 metų jaunimo dalyvavimą mokyklos bei visuomeninių organizacijų ir savivaldos veikloje, užfiksuojant dalyvaujančiųjų pasiskirstymą pagal amžių, lytį, išsilavinimo lygį, gyvenamąją ir mokymosi vietą. Daugiau orientuojamasi į mokinių dalyvavimo savivaldos ir jaunimo organizacijose įtaką socializacijos procesams, akcentuojant vertybes bei socialinius vaidmenis. Šiame tyrime pateikiami atskiri duomenys bei apibendrinimas, nesigilinant į priežastis bei situacijos gerinimo galimybes.

2006 m. buvo atliktas „*16–24 metų amžiaus jaunimo visuomeninio dalyvavimo*“ tyrimas, kuriuo buvo siekiama išsiaiškinti, kokia 16–24 metų amžiaus jaunimo dalis dalyvauja visuomeninių organizacijų ir savivaldos institucijų veikloje bei dalyvaujančiųjų pasiskirstymą pagal amžių, išsilavinimo lygį, gyvenamąją ir mokymosi vietą. Taip pat tyrimu buvo siekta iširti, kokių organizacijų veikloje dalyvauja jaunimas bei jo aktyvumą pastarųjų metų vietos savivaldos ir nacionaliniuose rinkimuose; su kokiomis problemomis susiduria vaikų ir jaunimo organizacijos mokyklose ir nustatyti, kokia parama joms reikalinga; mokinių dalyvavimo visuomeninėje veikloje priklausomybę nuo amžiaus, mokymosi rezultatų bei mokinių savivaldos įtaką socializacijos procesams; mokymosi institucijų (bendrojo lavinimo vidurinių ir profesinio rengimo mokyklų) bendradarbiavimo galimybes, skatinant ir telkiant jaunimą dalyvauti visuomeninių organizacijų, savivaldos institucijų bei visuomeninėje veikloje.

Abu tyrimai orientavosi į jaunimo visuomeninio dalyvavimo ir ištraukimo į visuomenines organizacijas temą, tačiau jie apėmė ne visą jaunimo amžiaus tarpsnį, o tiksliai jo dalį, t. y. neapėmė 14–16 ir 24–29 metų jaunimo. Nors temos panašios ir vykdytos su dvejų metų pertrauka, tačiau nebuvo galima lyginti tyrimų rezultatų, nes skyrėsi tyrimų instrumentai.

2007 m. Jaunimo reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu buvo atliktas jaunimo situacijos Lietuvoje tyrimas³. Tyrimas susidėjo iš dvejų dalių: jaunimo nuo 14 iki 29 metų apklausos standartizuoto interviu būdu ir ekspertų tyrimo, kuriame dalyvavo nevyriausybinių jaunimo organizacijų atstovai. Tyrimui buvo pasirinktos šios esminės jaunimui sritys: jaunimo organizacijų veiklos prieinamumas, patrauklumas, savanorystė, pilietiškumas ir jaunimo dalyvavimas politiniuose procesuose, pilietinės pozicijos turėjimas, informacijos kanalai, migracija, išsimokslinimas, jaunų žmonių situacija. Tyrimo rezultatai išryškino esmines problemas pagal numatytas jaunimo problemų sritis.

Jaunimo organizacijų prieinamumo ir patrauklumo srityje buvo išryškintos kelios problemos. Ryškiausia, kad tik nedidelė jaunimo dalis dalyvauja jaunimo organizacijų veikloje. Pagrindinėmis nedalyvavimo priežastimis išryškėjo informacijos trūkumas bei laiko stoka. Jaunimo laisvalaikis apsiribojo bendravimu su

³ Jaunimo reikalų departamento užsakymu „Spinter tyrimai“ atlikto Jaunimo situacijos tyrimo pristatymas 2007 [žiūrėta 2009 m. gruodžio 1 d.]. Interneto prieiga <http://www.jrd.lt/index.php?-1363309801>.

draugais bei interneto naudojimu, aktyvus jaunimas dažniausiai buvo ištraukęs į formalių grupių veiklas. Jaunimas išskyrė tokias pasyvumo priežastis kaip jaunimo paraginimo, poreikio aktyviam dalyvavimui formavimo, informacijos apie pačias organizacijas stoka.

Pilietiškumo ir jaunimo dalyvavimo politiniuose procesuose, pilietinės pozicijos turėjimo srityje išskirtos šios problemos: jaunimo neįsijungimas į savanorišką veiklą ir jaunimo aktyvaus domėjimosi politiniais procesais Lietuvoje stoka. Jaunimo informavimo srityje išskirti esminiai jaunimo informavimo šaltiniai: internetas, televizija, spauda. Išvadose konstatuojama, jog pasigendama bendros informacijos apie jaunimo organizacijų veiklą ir vietą, taip pat pritrūksta informacijos, kaip galima patekti į organizacijas.

Viena esminių problemų Lietuvoje yra migracija (vidinė ir išorinė). 2007 m. jaunimo situacijos tyrimas atskleidė, jog pusė jaunų žmonių planavo vykti į užsienį, nes dauguma tyrime dalyvavusių jaunuolių manė, kad ateityje jaunimo, vykstančio dirbti į užsienį, daugės. Pasilikti Lietuvoje jaunimą daugiausia skatino nebaigtos studijos bei Lietuvoje esanti šeima ar partneris (-ė). Ketvirtadalis jaunų žmonių neigiamai vertino ekonominius-socialinius pokyčius Lietuvoje. Išryškėjo aktuali jaunimo vidinės migracijos problema, du trečdaliai studijuojančių jaunuolių nenorėjo grįžti į savo gimtąjį miestą, nes jame nematė erdvės savo veiklai.

Išsimokslinimo srityje išryškėjo šios problemos: apie penktadalis jaunimo buvo nepatenkinti studijų kokybe jų mokymosi įstaigose; labai maža dalis studijuojančių jaunų žmonių naudojos ERASMUS programa.

Tyrimas parodė, jog pagrindinės problemos, su kuriomis dažniausiai susidūrė jaunos šeimos, buvo materialiniai sunkumai bei laisvalaikio trūkumas. Tik trečdalis jaunų šeimų atstovų tikėjo, kad ateityje sąlygos joms gerės; daugiau sutuoktinių manė, kad sąlygos nesikeis.

2004 m. taip pat vykdytas Jaunimo situacijos tyrimas, tačiau šio ir 2007 m. jaunimo situacijos tyrimų rezultatų nebuvo galima lyginti, nes skyrėsi tyrimo klausimai, rodikliai ir indikatoriai⁴.

2007 m. jaunimo situacijos tyrimas apėmė daug jaunimo politikos sričių, tačiau tyrė ne jaunuolių patirtį, elgesį ir suvokimus, o nuomones apie tam tikras gyvenimo sritis. Nuomonės tyrimai paprastai tiria jaunuolių nuomonę apie tai „kas būtų, jeigu būtų“, arba jie prašomi vertinti dalykus apibendrintai galvojant ne tik apie save konkrečiai, bet ir apie kitus panašius į save. Nuomonė apie tam tikrą elgesio rūšį, nebūtinai reiškia, kad taip yra ir elgiamasi. Taip pat šis tyrimas neišskyrė jaunimo į atskiras jaunimo grupes moksleivių, studentų, dirbančių, bedarbių ir kt., netyrė joms specifinių problemų. Ieškant jaunimo problemų priežasčių, buvo atskleistos jaunimo nuomonės apie priežastis, tačiau nebuvo ieškota sąsajų tarp skirtingų jaunuolių patirčių šeimoje, mokykloje, universitete ir jų dalyvavimo ar nedalyvavimo jaunimo organizacijų ir savanoriškoje veiklose ar politiniame šalies gyvenime.

Europos Taryba (ET) inicijavo jaunimo kampaniją (*Visi skirtingi – visi lygūs*), vykusią daugelyje ET priklausančių valstybių. 2007 m. šią kampaniją Lietuvoje vykdė Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos kartu su Lietuvos jaunimo organizacijų taryba. Kampanijos pabaigoje 2007 m. buvo atliktas jaunimo informuotumo ir nuostatų tyrimas⁵, kurio tikslas buvo įvertinti, kaip kampaniją pastebėjo ir vertino tikslinė auditorija – 14–29 m. amžiaus jauni žmonės.

Tyrimas apėmė šias esmines jaunimo problematikos sritis: jaunimo misijos ir galimybių, visuomeninio konteksto suvokimus, nuostatas įvairių socialinių grupių atžvilgiu. Tyrimo rezultatai leido teigti, jog dauguma jaunų žmonių (80 proc.) iš esmės pritaria *Visi skirtingi – visi lygūs* kampanijoje siūlytomis visuomeninės-pilietinės veiklos sritims: žmogaus teisėms ugdyti, aktyviam dalyvavimui skatinti ir įvairovėms puoselėti. Įvairovės puoselėjimą visos socialinės demografinės grupės vertino nuosaikiau, negu žmogaus teisių ir aktyvaus dalyvavimo klausimus. Dalis jaunimo neišreiškė jokios nuomonės dėl visuomeninės veiklos aktualumo visose srityse.

Vertinant jaunimo nuostatas ir elgesį, pirmiausia buvo tirtas jaunimo požiūris į juos supančią visuomenę. Tyrimas atskleidė, jog jaunimas skeptiškai vertino galimybes, ką nors pasiekti mūsų visuomenėje nepaisant asmens priklausomybės socialinei grupei. Didelė dalis jaunimo (58 proc.) jautė ir socialinės padėties skirtu-

⁴ Jaunimo situacijos tyrimo ataskaita, 2004, užsakovas Valstybinė jaunimo reikalų taryba [žiūrėta 2009 m. gruodžio 10 d.]. Interneto prieiga <http://www.jrd.lt/index.php?-1363309801>.

⁵ Jaunimo informuotumo ir nuostatų tyrimas (2007). Tyrimo projektą vykdė UAB Projektų valdymo agentūra Virtu. Apklausą 2007 m. gruodžio 5–11 d. atliko UAB RAIT. Apklausą vyko Omnibuso būdu. Duomenų analizę parengė T. Leončikas ir J. Bielskienė. <http://www.visiskirtingivisilygus.lt/>.

mus ir dėl to susidarantis nelygias galimybes. Daugiau nei pusė jaunimo manė, kad jaunimo saviraiška yra ribojama mūsų visuomenėje.

Tyrimas buvo vertinamas socialinis klimatas ir galybės visuomenei burtis, kurti tarpusavio paramos tinklus, puoselėti socialinį kapitalą ir plėtoti pilietinę veiklą. Atliktos jaunimo apklausos rezultatai atskleidė kritinį nepasitikėjimo mastą ir visuomenės susvetimėjimą.

Tyrimas buvo nukreiptas į nuostatų įvairių socialinių grupių atžvilgiu įvertinant socialinę distanciją tarp įvairių grupių. Rezultatai atskleidė, kad labiausiai nepageidaujami buvo socialinių rizikos grupių: narkomanų ir alkoholikų, taip pat anksčiau teisti, – atstovai. Išryškėjo neigiama jaunimo nuostata psichikos negalia turinčių, homoseksualių žmonių, netradicinių religinių judėjimų narių atžvilgiu. Tuo remdamiesi tyrėjai darė prielaidą, kad ir ateityje visuomenėje šioms grupėms gresia atstūmimas ir socialinė atskirtis. Taip pat tyrimas atskleidė, jog santykinai didelė jaunimo dalis išreiškė neigiamas nuostatas tų etninių grupių atžvilgiu, kurios yra mūsų istorijos ir šandieninės visuomenės dalis.

Tyrimas „*Jaunimo situacija Lietuvoje. Jaunimo politikos gairės ir kryptys jaunimo neformaliai ugdymui*“⁶ pagrindinis dėmesys buvo skirtas jaunimui dalyvauti formalių organizacijų bei neformalių jaunimo grupių / klubų veikloje. Tyrėjai pateikė siūlymus dėl bendradarbiavimo su socialiniais partneriais stiprinimo, neorganizuoto jaunimo įtraukimo į organizuotą veiklą, jaunimo ir su jaunu dirbančių organizacijų tinklų palaikymo ir tarpžinybinio bendradarbiavimo plėtojimo. Minėtas tyrimas buvo konstatuojamasis, orientuotas į specifinę veiklą, neišskiriant atskirų amžiaus grupių. Kadangi šiame tyrime konstatuotas didelis skaičius jaunimo, kuris niekur nedalyvauja, todėl siūlymai susiję su jaunimo įtraukimu, neformaliojo ugdymo metodų taikymu, neformaliojo būdu įgytų kompetencijų pripažinimu.

Tyrimas „*16–24 metų amžiaus jaunimo visuomeninis dalyvavimas*“ (2008)⁷, kuriame dalyvavo bendrojo lavinimo, profesinių mokyklų moksleiviai ir aukštųjų mokyklų studentai. Tyrimas parodė, kad beveik trečdalis jaunų žmonių dalyvauja visuomeninėje veikloje, tačiau dalyvavimo ir visuomeninės veiklos apibrėžimas buvo labai platus, dalis tiriamųjų negalėjo nurodyti organizacijos, kurioje dalyvauja pavadinimo, o veiklos apibūdinimai buvo panašūs į būrelius arba vienkartinis renginius. Abejonių kelia ir tyrimo reprezentatyvumas, 80 proc. imties sudarė moksleiviai, tuo tarpu žinome, jog tai neatitinka pasiskirstymo generalinėje visuomenėje, be to vykdant lizdinę atranką tiriamųjų imtis turėtų būti didesnė, nes vieno lizdo tiriamieji laikomi panašiais. Panašūs jaunimo visuomeninio dalyvavimo tyrimai buvo vykdomi 2004⁸ ir 2006⁹ metais, tačiau jų rezultatų nebuvo įmanoma palyginti, nes jiems buvo naudojami skirtingi instrumentai ir rodikliai.

Tyrimui „*Jaunimo politikos plėtros savivaldybėse kokybės vertinimas*“ (2008)¹⁰ buvo pasirinktos dvi, Lazdijų rajono ir Klaipėdos miesto savivaldybės, kurios labai skiriasi jaunimo ir su jaunu susijusių organizacijų situacija, savivaldybės darbo organizavimu. Tyrimu buvo siekta nustatyti įgyvendinamos savivaldybėse jaunimo politikos stipriąsias ir tobulintinas sritis bei jaunimo politikos tobulinimo kryptis, suteikiančias galimybes tenkinti jaunimo ir su jaunu susijusių organizacijų poreikius. Minėtas tyrimas susijęs su jaunimo plėtros kokybės vertinimu, nesigilinant į atskiras jaunimo politikos įgyvendinimo sritis.

Tyrimas „*Jaunimo nevyriausybinų organizacijų finansavimo galimybių analizė*“ (2006)¹¹ orientuojamasi į jaunimo nevyriausybinų organizacijų finansavimo būdus, užsienio valstybių patirtį.

Tyrimas „*Jaunimo informavimo apie jaunimo politiką septyniose savivaldybėse tyrimas*“ (2009)¹² orientuojamasi į jaunimo informavimą apie jaunimo politiką Lietuvos savivaldybėse. Gilinamasi į savivaldybėse veikiančių

⁶ Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos [žiūrėta 2009 m. gruodžio 10 d.]. Interneto prieiga www.jtba.lt/UserFiles/File/Pranesimas%20Giedriaus%20Vaidelio.pp.

⁷ 16–24 metų amžiaus jaunimo visuomeninis dalyvavimas (2008). Tyrimą atliko I. Zaleskienė, G. Kvieskienė, R. Gulbinas, G. Žemaitytė-Misiūnienė. Tyrimo užsakovas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija.

⁸ Jaunimo dalyvavimo visuomeninių organizacijų ir savivaldos veikloje (2004). Gintautas Bužinskas, Tadas Tamošiūnas. Talkino Diana Filipavičienė, Ingrida Saveikienė. Tyrimo užsakovas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija.

⁹ 16–24 metų amžiaus jaunimo visuomeninis dalyvavimas (2006). Irena Zaleskienė (grupės vadovė), Giedre Kvieskienė, Rokas Gulbinas, Giedrė Žemaitytė-Misiūnienė. Tyrimo užsakovas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija.

¹⁰ Vykdytojas Socialinių inovacijų institutas [žiūrėta 2009 m. gruodžio 10 d.]. Interneto prieiga http://www.jrd.lt/go.php/lit/Jaunimo_politikos_pletros_savivaldybese_/272/6/132.

¹¹ Vykdytojas Nacionalinės plėtros institutas. Prieiga internetu www.npi.lt/site/Failai/File/JPEG_finansavimas_galutinis.doc.

¹² Vykdytojas Socialinių inovacijų institutas [žiūrėta 2009 m. gruodžio 10 d.]. Interneto prieiga http://www.jrd.lt/go.php/lit/Jaunimo_politikos_pletros_savivaldybese_/272/6/132. Užsakovas Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinių reikalų ir darbo ministerijos.

jaunimo organizacijų taikomas jaunimo informavimo priemonės ir būdus; informavimą apie jaunimo veiklą ir jaunimo politiką savivaldybių spausdintinėje ir audiovizualinėje žiniasklaidoje; informacinės medžiagos pateikimą internete savivaldybių teritorijose gyvenančiam jaunimui; problemas, trukdančias efektyviam informavimui apie jaunimo politiką.

Apibendrinus galima teigti, kad atliktuose tyrimuose buvo orientuojamasi ne į universalumą, bet į specifiškumą. Atlikti tyrimai apėmė atskiras jaunimo politikos sritis. Tyrimuose buvo apsiribojamas jaunimo amžiaus tarpsnis (16–24 metai) arba konstatuojama tam tikra padėtis visai jaunimo grupei, neišskiriant skirtumų pagal amžiaus ar kitas grupes. Tyrimuose konstatuojama esama padėtis, dažniausiai atliekami nuomonių tyrimai, tyrimuose naudojami skirtingi rodikliai ir indikatoriai, todėl negalima lyginti gautų duomenų, stebėti kitimo tendencijų. Kai tyrimas tiria tik tam tikrą sritį, neįmanoma nustatyti ryšių ar sąsajų su kitomis sritimis ar kitų sričių rodikliais.

Ilgalaikė jaunimo problematikos tyrimų koncepcija įgalins sistemingai vykdyti tyrimus, apimančius visas jaunimo politikos sritis, vykdyti jaunimo problematikos tyrimų stebėseną, stebėti skirtumus ir pokyčius įvairiais aspektais (pagal amžių, lytį ir pan.).

Lig šiol vykdyti tyrimai buvo vienkartiniai, ši koncepcija numato ilgalaikius tyrimus, kurių rezultatus būtų galima palyginti tarpusavyje. Matuojami tie patys rodikliai, todėl galima stebėti jų kitimo tendencijas.

Dalis savivaldybių vykdė lokalius tyrimus, tačiau kiekviena savivaldybė vykdė skirtingose srityse, skirtingais rodikliais ir indikatoriais, kurių nebuvo galima palyginti tarpusavyje, matyti vienos savivaldybės padėties kitų savivaldybių atžvilgiu. Nacionaliniuose tyrimuose regioniniai skirtumai taip pat neišryškėja, nes jų imtys yra per mažos jiems atskleisti.

Jaunimo tyrimai dažniausiai vykdomi naudojant nevalidžius instrumentus, šia koncepcija siekiama parengti validžius instrumentus.

Dauguma jaunimo tyrimų apima atskiras problemas (jaunimo dalyvavimo, jaunimo diskriminacijos, jaunų šeimų situacijos ir kt.) ir atskiras jaunimo grupes (moksleiviško amžiaus jaunimą, studentus ir rečiau dirbantį jaunimą). Šios koncepcijos privalumas, kad ji apima ilgalaikius tyrimus visose jaunimui aktualiose aplinkose: mokykloje, šeimoje, akademinėje, darbinėje aplinkoje, bendruomenėje.

3. ILGALAIKĖS JAUNIMO PROBLEMATIKOS TYRIMŲ KONCEPCIJOS VIZIJA

Vykdoma vieninga, moksliniais tyrimais pagrįsta jaunimo problematikos ir poreikių situacijos analizė ir stebimos jaunimo problematikos bei poreikių kitimo tendencijos visose jaunimui aktualiose (arba jaunimo politikos įgyvendinimo) srityse, kurios rezultatais remiantis formuojami nacionalinė bei regioninės (savivaldybių) integruotos jaunimo politikos įgyvendinimo strategijos / planai, siekiant stiprinti konstruktyvų bendradarbiavimą tarp valstybinio ir nevyriausybinių sektorių, efektyviai spręsti jaunimo problemas, tenkinti jaunimo poreikius ir sudaryti palankias sąlygas jauno žmogaus asmenybės formavimuisi bei integracijai į visuomenės politinį, pilietinį, ekonominį, socialinį, akademinį ir kultūrinį gyvenimą (arba tiesiog socialinei integracijai).

4. ILGALAIKĖS JAUNIMO PROBLEMATIKOS TYRIMŲ KONCEPCIJOS TIKSLAI, UŽDAVINIAI IR PRINCIPAI

Ilgalaikės jaunimo problematikos tyrimų koncepcijos tikslas yra parengti metodines gaires ilgalaikių (longitudinių), nuoseklių, tarpusavyje suderintų, pagrįstų (validžių), patikimų ir reprezentatyvių tyrimų, kurie sudarytų prielaidas kurti, faktais ir žiniomis grįstas, nacionalinę bei regionines jaunimo politikas, atitinkančias jaunimo problemas bei poreikius.

4.1. UŽDAVINIAI:

4.1.1. Jaunimo situacijos sistemingi bei nuoseklūs tyrimai pateiks išsamią informaciją apie jauno žmogaus padėtį konkrečioje savivaldybėje, užtikrins aukštą visų su jaunimo reikalais susijusių institucijų ir organizacijų bendravimo ir bendradarbiavimo lygį.

4.1.2. Išsamus jaunimo situacijos žinojimas leis savivaldybėms geriau suprasti jaunimo patiriamus sunkumus bei poreikius, pagal juos pasirinkti jaunimo politikos prioritetus, tikslus bei uždavinius ir turėti aiškia bei faktais (tyrimų duomenimis) pagrįstą politinę valią jiems pasiekti.

4.1.3. Jaunimo problematikos tyrimai pagal vieningą tyrimo metodiką leis įvertinti kiekvienos savivaldybės jaunimo situaciją taikant vienodus vertinimo rodiklius, todėl savivaldybes bus galima lyginti tarpusavyje.

4.1.4. Pakartotinus tyrimus bus galima lyginti tarpusavyje ir daryti pagrįstas išvadas apie rodiklių pokyčius. Vertinant pokyčius bus galima priimti sprendimus, siekiant užtikrinti kiekvienoje savivaldybėje jaunimo politikos vystymosi tolygumą, taip pat stebimi rodiklių pokyčiai gali padėti įvertinti jaunimo politikos priimtų sprendimų poveikį / rezultata.

4.2. IŠSKIRIAMI TRYS PAGRINDINIAI JAUNIMO PROBLEMATIKOS TYRIMŲ PRINCIPAI:

4.2.1. Nuoseklumo principas – šis principas įgyvendinamas dviem aspektais. Pirmasis, kad kiekvienoje jaunimo politikos įgyvendinimo srityje pasirenkami tam tikri rodikliai, kurie laikui bėgant (bent jau šios koncepcijos galiojimo laikotarpyje) nėra keičiami, tačiau gali būti papildomi naujais rodikliais, siekiant stebėti jaunimo politikos sričių būklę ir kitimo tendencijas. Antrasis, kad tie patys rodikliai matuojami šalyje ir atskirose savivaldybėse, siekiant savivaldybes lyginti tarpusavyje.

4.2.2. Sistemiškumo principas – matuojami jaunimo politikos sričių rodikliai yra pasirenkami ne atsitiktinai ar chaotiškai, o numatant tam tikrus teorinius, loginius ryšius / sąsajas tarp vienos srities rodiklių, arba rodiklių priklausančių skirtingoms sritims. Šie numatomi ryšiai ar sąsajos turi būti patikrinti/patvirtinti ar atmesti atlikus tyrimų duomenų analizę.

4.2.3. Ilgalaikiškumo principas įgyvendinamas periodiškai kartojant jaunimo problematikos tyrimus, matuojant tuos pačius jaunimo politikos įgyvendinimo sričių rodiklius. Ilgalaikiai tyrimai leidžia įvertinti rodiklių pokyčius, numatyti jų kitimo tendencijas.

4.3. JAUNIMO PROBLEMATIKOS TYRIMŲ KONCEPCIJOS PRINCIPAI:

4.3.1. Partnerystės principas. Ši koncepcija gali būti sėkmingai įgyvendinta tik dalyvaujant ir bendradarbiaujant kaip lygiaverčiams partneriams mokslininkams, valstybės, savivaldybės ir nevyriausybinėms institucijoms bei organizacijoms.

4.3.2. Subsidiarumo principas. Siekiant tinkamai valdyti jaunimo problematikos tyrimų procesą bei įgyvendinti tyrimų rezultatais grįstas rekomendacijas, sprendimai turi būti priimami tuo lygmeniu, kuriame jie yra veiksmingiausi.

4.3.3. Prieinamumo principas. Visų regionų ir kitų teritorinių padalinių gyventojams turi būti užtikrintos vienodos galimybės naudotis jaunimo problematikos tyrimų rezultatais.

5. ILGALAIKIAI JAUNIMO PROBLEMATIKOS TYRIMŲ PRIORITETAIR JŲ ĮGYVENDINIMO KRYPTYS

5.1. JAUNIMO PROBLEMATIKOS TYRIMŲ PRIORITETAIR:

5.1.1. Atlikti jaunimo problematikos tyrimus visose savivaldybėse, t. y. pamatuoti Jaunimo problematikos tyrimų metodikoje išskirtus jaunimo politikos įgyvendinimo sričių rodiklius visose savivaldybėse (screening).

5.1.2. Jaunimo problematikos tyrimai 7 savivaldybėse parodė, kad tik keli procentai jaunuolių dalyvauja versle, pusė procento yra bandę savo jėgas versle, bet nesėkmingai, vos penki procentai turi planų pradėti savo verslą. Tik 10,03 proc. tiriamųjų pažymėjo, kad jie yra susipažinę su verslumo skatinimo politika Lietuvoje. Tik 2,57 proc. tiriamųjų manė, kad Lietuvoje yra sudarytos sąlygos jauniems žmonėms pradėti ir plėtoti savo verslą. 2008 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 339 buvo priimta Nacionalinė jaunimo verslumo ugdymo ir skatinimo 2008–2012 metų programa. Verslumo programos tikslas – sukurti nuoseklią, efektyviai veikiančią jaunimo atsakingo verslumo ugdymo sistemą. Kaip atskleidė tyrimo rezultatai, verslumo skatinimas išlieka viena aktualiausių jaunimo problemų. Todėl ilgalaikiai tyrimai turi būti nukreipti į jaunimo verslumo ugdymo situacijos tyrimus, kurie leistų stebėti pokyčius šioje srityje.

5.1.3. Jaunimo dalyvavimo demokratiniuose procesuose, pilietiškumo ir savanoriškos veiklos rodikliai labai maži ir mažėja su tiriamųjų amžiumi. Kodėl krizės atveju mažėjant užimtumui nedidėja jaunų žmonių savanorištė? Ką daryti su negatyviomis jaunų žmonių nuostatomis politikos atžvilgiu? Kaip jas keisti, kaip tos negatyvios politikos atžvilgiu nuostatos susijusios su žemu dalyvavimu demokratiniuose procesuose, nevyriausybinių organizacijų ir savanoriškoje veikloje?

5.2. JAUNIMO PROBLEMATIKOS TYRIMŲ PRIORITETŲ ĮGYVENDINIMO KRYPTYS:

5.2.1. Nuoseklios jaunimo politikos plėtros.

5.2.2. Bendradarbiavimo kooperavimosi tarp valstybinio ir nevalstybinio sektoriaus įgyvendinant integruotą jaunimo politiką (vietiniu, nacionaliniu ir tarptautiniu lygmenimis):

5.2.2.1. bus užtikrintas mokslininkų dalyvavimas visuomenės socialinėje ekonominėje plėtroje,

5.2.2.2. skatinamas mokslininkų indėlis į visuomenės pilietinės savivokos, kultūrinės tapatybės plėtotę, mokslo ir visuomenės sanglaudos tobulinimą, bendrųjų kūrybinių gebėjimų ugdymą.

5.2.3. Jaunimo problematikos tyrimui pasirinkta tirti ne nuomones apie tam tikrus gyvenimo aspektus, pvz., nuomones apie jų problemas mokykloje, darbe, nuomones apie tai, kodėl jie dalyvauja tam tikrose veiklose arba nedalyvauja jose ir pan., o jų konkretaus elgesio apraiškas ir patirtis arba tirti faktus apie tai, kaip jauni žmonės tam tikrose situacijose elgiasi, ką patiria, taip pat jų subjektyvius suvokimus, pvz., apie tai, kiek jie gauna paramos ir palaikymo iš tėvų, mokytojų, draugų ir pan. Tokio pobūdžio duomenys leidžia išskirti jaunimo rizikingo elgesio apraiškas, įvertinti kiek aplinka yra palanki ar rizikinga jaunimo raidai, ir sudaro sąlygas tam tikroms jaunimo problemoms susiformuoti. Nuomonės tyrimai paprastai tiria jaunuolių nuomonę apie tai „kas būtų, jeigu būtų“, arba jie prašomi vertinti dalykus apibendrintai galvojant ne tik apie save konkrečiai, bet ir apie kitus panašius į save. Nuomonė apie tam tikrą elgesio rūšį, nebūtinai reiškia, kad taip yra ir elgiamasi.

5.2.4. Kuriami suminiai rodikliai išskirtoms sritims matuoti. Suminiai rodikliai naudojami tarptautiniuose tyrimuose, pvz., Jungtinių Tautų Organizacijos žmogaus socialinės raidos tyrimai, UNICEF vaikų gyvenimo kokybės ir kiti panašūs tyrimai. Rodikliai sąlyginai palengvina šalių tarpusavio lyginimą, tuo tarpu šios metodikos vienas iš tikslų yra sudaryti galimybes daryti pakartotinius tyrimus ir lyginti rezultatus. Suminius rodiklius naudoja ir edukologijos, psichologijos, socialinio darbo tyrėjai ir mokslininkai, todėl kad vienu klausimu arba anketos vienetu galima paklausti tik apie vieną tam tikro elgesio rūšies požymį arba aspektą, kuris pilnai neatspindi elgesio visumos. Dažnai pagal vieną požymį negalime spręsti apie visą elgesio rūšį, tačiau keletas požymių mums leidžia susidaryti aiškesnį vaizdą arba duoda tikslesnį elgesio supratimą. Jei mes matuotume ir analizuotume, lygintume kiekvieną požymį atskirai, apsunkintume sau visumos supratimą, kadangi vienas tos pačios elgesio rūšies požymis gali pasireikšti stipriau, o kitas silpniau, tai pagal kurį iš jų tuomet turėtume spręsti apie visumą?

5.2.5. Jaunimo problematikos tyrimų teorinį pagrindą sudaro sisteminė ekologinė perspektyva, kuri jaunuolio raidą ir elgesį vertina kontekste arba sąveikoje su socialine aplinka. Rizikingą elgesį mažina apsauginiai šeimos, mokyklos, bendruomenės veiksniai, todėl nepakanka matuoti elgseną, reikia matuoti ir artimiausios aplinkos veiksnius, kurie galėtų paaiškinti rizikingo elgesio priežastis. Kai žinomos priežastys, tuomet galima pasakyti, ką daryti, kad sumažinti rizikingą elgesį.

5.2.6. Jaunimo problematikos tyrimuose derinami kiekybiniai ir kokybiniai tyrimų metodai. Kokybiniais tyrimais siekiama gilintis į jaunimo problemas tiriamose srityse (temose), aiškintis, kaip jauni žmonės patys suvokia ar įvardija problemų priežastis bei kokias mato problemų šalinimo galimybes ar priemones.

5.2.7. Struktūruota, bet nestandartizuota apklausa raštu yra lankstus duomenų rinkimo būdas, kuris padeda giliau suprasti tiriamą problemą, patikslinti ar gauti papildomos informacijos apie kai kuriuos tiriamuosius momentus, tiksliau interpretuoti vartojamas sąvokas ir numatyti galimas tolimesnių tyrimų kryptis.

5.2.8. Kokybinė apklausa leidžia pamatyti, kaip jaunimas aiškina tikrovę, kur ieško problemų priežasčių, kokius siūlo problemų sprendimo būdus. Tyrimo klausimai turi būti formuluojami taip, kad tiriamieji galėtų atsakyti savo terminais (žodžiais), o ne tomis kategorijomis, kurias pateikia tyrėjai kiekybinės apklausos atveju. Atliekant kokybinį tyrimą buvo siekiama iš esmės suvokti problemą.

5.2.9. Renkant nuomones raštu yra galimybės:

5.2.9.1. daugiau įtraukti tiriamųjų;

5.2.9.2. neutralizuojamas korespondento efektas;

5.2.9.3. neutralizuojama tyrimo organizatoriaus tiriamųjų nuomonių interpretavimo problema;

5.2.9.4. tiriamieji nevaržomai gali reikšti savo nuomonę.

6. JAUNIMO PROBLEMATIKOS TYRIMŲ SISTEMINGOS PLĖTROS ANALIZĖ

Jaunimo problematikos tyrimų plėtra galima keliais aspektais ar kryptimis, numatant tyrimų reguliarumą nacionaliniu ir savivaldybių lygmenimis, skaidant jaunimo grupę (14–29 metų) į jaunimo pogrupius ir gilinantį šių pogrupių ypatumus, kuriant naujus savivaldybių specifiką atspindinčius rodiklius.

6.1. TYRIMŲ PERIODIŠKUMAS

Jaunimo problematikos tyrimus rekomenduojama savivaldybėms vykdyti, kas trejus metus. Vadinasi, koncepcijos laikotarpiu tyrimai būtų atlikti du kartus.

Pakartotinių tyrimų rezultatus reikia lyginti, nustatyti ir įvertinti rodiklių pokyčius. Rodiklių pokyčiai gali atspindėti vykdomos jaunimo politikos savivaldybėje rezultatus, pvz., savivaldybės kryptingos pastangos spręsti problemas tam tikroje srityje gali pagerinti tos srities rodiklius, arba rodiklių pokyčiai gali atspindėti jaunimo elgsenos, problemų ir poreikių pokyčius.

Siekiant nustatyti rodiklių kitimo tendencijas, tyrimus reikia kartoti ir rodiklius matuoti daugiau nei du kartus, 3–4 tyrimų rezultatų lyginimas įgalintų pastebėti rodiklių kitimo tendencijas (didėja, mažėja, svyruoja). Pastebėta tendencija leidžia prognozuoti arba spėti, kaip rodiklių reikšmės gali kisti ateityje.

6.2. TYRIMAI PAGAL JAUNIMO AMŽIAUS GRUPES

Jaunimo amžiaus tarpsnis 14–29 metai yra labai įvairus, nes vyksta intensyvūs augimo, brendimo, savarankiškėjimo, mokymosi, įsiliejimo į darbo rinką, šeimos kūrimo procesai, jo metu reikia priimti daug svarbių sprendimų, pasirinkimų, todėl jis gali būti skaidomas į mažesnius segmentus. Skaidymas į siauresnes amžiaus grupes gali būti atliekamas dviem būdais.

Pirmas būdas, pagal esminį tam amžiaus tarpsniui veiklos ar užsiėmimo pobūdį: mokyklinis amžius (14–18, 19), studentiškas amžius (19–23), darbinis amžius (24–29). Jaunimo problematikos tyrimų metodikoje tam tikri rodikliai yra skirti tikrai šioms grupėms, arba bendrų rodiklių pjūvius (siekiama nustatyti skirtumus pagal amžių) galima daryti pasinaudojant šiuo suskirstymu į amžiaus grupes.

Antras būdas, pagal teisinę pilnametystę: vaikai (nuo 14 iki 18) ir suaugę (nuo 18 iki 29). Jaunimo problematikos tyrimų metodikoje tam tikri rodikliai yra skirti tikrai suaugusiųjų grupei, kadangi skiriasi visuomenės lūkesčiai ar jai keliami reikalavimai, pvz., tinkamas išsilavinimas, profesijos įgijimas, dalyvavimas darbo rinkoje. Taip pat tam tikrų rodiklių pjūviai gali būti daromi siekiant nustatyti skirtumus tikrai tarp šių dviejų grupių.

6.3. TYRIMAI PAGAL NACIONALINĮ AR REGIONINĮ LYGMENIS

Jei tyrimai visose savivaldybėse vykdomi pagal suderintą metodiką ir panašiu metu, tai nacionalinio lygmens tyrimo nereikia vykdyti, nes galima savivaldybėse gautus duomenų masyvus apjungti ir turėti bendrą duomenų masyvą, iš kurio gausime bendrus šalies rodiklius.

Tačiau, jei tyrimai daromi ne visose savivaldybėse ir savivaldybės, kuriose daromi tyrimai, nėra tolygiai pasiskirstę teritoriškai, nėra tinkamai atstovaujamos miesto ir rajono savivaldybės, tai turi būti vykdomi nacionaliniai tyrimai. Nacionaliniai tyrimai duoda bendrus šalies rodiklių vidurkius ar vidutines reikšmes, su kuriais gali būti lyginami savivaldybių rodikliai (rodiklių vidurkiai). Tuomet nacionalinius tyrimus rekomenduojama vykdyti kas trejus metus.

6.4. TYRIMAI PAGAL JAUNIMO POLITIKOS ĮGYVENDINIMO SRITIS

Savivaldybės gali nuspręsti kokius rodiklius matuoja, gali pasirinkti vienais metais tirti tik tam tikrų jaunimo politikos sričių rodiklius, o kitais metais kitų.

Jaunimo problematikos tyrimų metodikos rodikliai gali būti papildyti naujais rodikliais pagal savivaldybės interesus, ypatingą dėmesį ar poreikį konkrečiai sričiai. Pavyzdžiui, savivaldybės gali papildyti Jaunimo problematikos tyrimo metodiką rodikliais apie jaunimui paslaugas teikiančių organizacijų ir įstaigų žinomumą, prieinamumą, teikiamų paslaugų vertinimą.

7. JAUNIMO PROBLEMATIKOS TYRIMŲ KOKYBĖS ĮVERTINIMAS / STEBĖSENA, KOKYBĖS UŽTIKRINIMAS

Svarbu vertinti tyrimų kokybę todėl, kad remiantis tyrimų rezultatais rekomenduojama pasirinkti jaunimo politikos įgyvendinimo prioritetus, teikti paslaugas, vykdyti prevencines priemones ir pan. Neužtikrinus kokybiško tyrimo, nebus kokybiški, teisingi ir tikslūs duomenys, kurie gali klaidinti ir vesti prie klaidinančių, nepagrįstų rekomendacijų.

Kokybiški tyrimai yra tie tyrimai, kurie yra vykdomi laikantis tyrimų metodologinių reikalavimų, asmenys vykdančys tyrimų kokybės vertinimą ir stebėseną turi šiuos reikalavimus išmanyti.

Kiekybiniai ir kokybiniai tyrimai yra vykdomi remiantis skirtinga logika, skirtingomis metodologinėmis prielaidomis, todėl jų kokybei galioja skirtingi metodologiniai reikalavimai.

7.1. Kiekybinių duomenų pagrindinės kokybės charakteristikos yra patikimumas, validumas arba pagrįstumas ir reprezentatyvumas.

7.2. Patikimi duomenys yra tie duomenys, kuriuose nėra atsitiktinių klaidų. Atsitiktinės klaidos gali atsirasti dėl instrumento (anketos) trūkumų, pavyzdžiui, per ilgi klausimai, formuluojami su neiginiu, suprantami tik nedidelei daliai tiriamųjų, anketoje nėra aiškių pildymo instrukcijų ir pan., arba dėl tiriamųjų kaltės, pavyzdžiui, nuovargio, išsiblašymo, atminties problemų, atmetino požiūrio į tyrimą ir pan. Patikimumas vertinamas galimos klaidos tikimybe, pvz., 95 proc. tikimybė, 97 proc. tikimybė, kad gautoji informacija / duomenys yra patikimi ir juose nėra klaidų. Nuo pasirinkto patikimumo lygio priklauso tyrimo imties dydis (tiriamųjų skaičius).

7.3. Validumas arba pagrįstumas reiškia, kad surinkti duomenys pagrįstai atspindi norimas matuoti sąvokas ir / ar reiškinius, kad tyrėjas ir tiriamieji vienodai supranta instrumente (anketoje) pateiktus klausimus. Validumo / pagrįstumo užtikrinimas yra išimtinai tyrimo instrumento (anketos) sudarymo problema. Todėl šią kokybinę charakteristiką galima užtikrinti pasirenkant tyrimui instrumentus, kurių validumas yra patikrintas ir užtikrintas. Jaunimo problematikos tyrimų metodikoje pateiktas tyrimo instrumentas jau yra praėjęs validacijos procesą.

7.4. Reprezentatyvumas yra tiriamųjų atrankos kokybės charakteristika. Reprezentatyvi atranka reiškia, kad atrankinėje visumoje / tyrimo populiacijoje pagrindinės demografinių charakteristikų, pavyzdžiui, amžiaus, lyties, gyvenamosios vietos, išsilavinimo, darbinio statuso ir kt., procentiniai pasiskirstymai atitinka šių charakteristikų pasiskirstymus generalinėje visumoje / jaunimo populiacijoje.

Reprezentatyvumą galima patikrinti ir pasakyti, atranka reprezentatyvi ar nereprezentatyvi atlikus tyrimą ir palyginus demografinių charakteristikų pasiskirstymus generalinėje ir tyrimo visumoje, jei jos sutampa arba yra panašios, tai laikoma, kad tyrimo atranka ir pats tyrimas yra reprezentatyvus. Reprezentatyvus, vadinasi, galima apibendrinti gautus duomenis ir daryti išvadas apie visą populiaciją, ne tik apie tuos, kurie dalyvavo tyrime.

7.5. KOKYBINIŲ TYRIMŲ KOKYBĖS CHARAKTERISTIKOS ARBA METODOLOGINIAI REIKALAVIMAI

Kokybiniais tyrimais siekiama išsiaiškinti subjektyvią perspektyvą į tiriamą reiškinį, todėl svarbu neutralizuoti galimą tyrėjo poveikį ar įtaką tiriamajam ir jo požiūriui į tiriamą reiškinį ar jo supratimui. Tiriamiesiems turi būti pateikiami tokie klausimai, kurie nenurodo atsakymo krypties, neišduoda tyrėjo požiūrio į tiriamą reiškinį, neatskleidžia tyrėjo lūkesčių tyrimo rezultatų atžvilgiu.

Tyrimas turi būti vykdomas natūraliomis sąlygomis, t. y. jam neturi būti sudaromos dirbtinės sąlygos ar aplinkybės, kurios pakeistų natūralią, įprastą tiriamųjų gyvenimo tėkmę, nukreiptų tiriamųjų mintis ir mastymą kita nei jam įprasta linkme.

7.6. KOKYBINIŲ TYRIMŲ VALIDUMAS IR PATIKIMUMAS

Validumo sampratos akcentai kokybiniame tyrime susiję su pozityvizmo principais: kontrolės, atkartoji- mo, prognozavimo, nepriklausomumo nuo konteksto, tyrimo skaidymo, detalizavimo, imties atsitiktinumo, elgesio taisyklių ir būdų nustatymo. Taip pat laikomasi natūralistinio tyrimo principų: tyrimo visapusiškumas; kontekstualumas ir detalus aprašymas; tyrėjas ir tiriamojo dalis, pagrindinis instrumentas, siekiantis

pažinti kito žmogaus pasaulį; tyrimo procesas yra ne mažiau svarbus nei tyrimo rezultatai; socialiai egzistuojantys duomenys; duomenys pateikiami informantų, o ne tyrėjų terminais; duomenys nagrinėjami induktyviai, netaikant iš anksto numatytų kategorijų; situacija vertinama iš dalyvių pozicijų; svarbus informantų validumas; būtinas prasmų ir intencijų suvokimas.

Vidinis validumas susijęs su tyrimo rezultatų tikslumu, t. y. rezultatai turi atitikti realią tiriamą situaciją. Ar tyrimo rezultatai yra tikslūs, t. y. ar atskleidžiama tiriamųjų nuomonė, tiriama situacija, gali pasakyti tik tai tyrime dalyvavę žmonės.

Validumui užtikrinti naudojama trianguliacija (metodų, teorijų ir pan.), atliekant tyrimą dalyvavo ir kiti tyrėjai, naudotos mechaninės duomenų įrašymo ir saugojimo priemonės, atliekant duomenų analizę dalyvavo ir kiti tyrėjai.

Išorinis validumas (alt. perkeliamumas) naudojamas atskleisti tyrimo rezultatų pritaikymo generalinėje aibėje ypatumus. Kokybiniu tyrimu siekiama pateikti išvadas, kurios leistų skaitytojams suprasti, kur jie gali pritaikyti tyrimo rezultatus: ar gali juos perkelti į savo ir / ar kitas situacijas, kontekstus ir pan. Tokiu būdu sudaromos sąlygos palyginti tyrimo rezultatus ir pritaikyti juos kitame kontekste. Tam, kad būtų įmanoma rezultatus pritaikyti generalinėje aibėje, apie situaciją skaitytojai / vertintojai turi gauti kuo daugiau išsamios informacijos, kad gebėtų nuspręsti, ar tiriama situacija panaši į kitas.

Išorinį validumą padeda užtikrinti detalus tyrimo aplinkybių aprašymas (informacija apie tyrimo subjektą, metodai, tyrėjo vaidmuo tyrime).

7.7. Patikimumas (alt. pasikliovimas) užtikrinamas tyrimą kartojant su kitais informantais, kitomis sąlygomis, kitose situacijose. Patikimumas užtikrinamas taikant metodologinę trianguliaciją, įtraukiant kitus asmenis į duomenų rinkimą (padės įsitikinti, kad tyrėjai gauna identiškus duomenis), kitų informantų įtraukimas į tyrimą (tam, kad įsitikintume, jog gaunami identiškai duomenys), laipsniškai kartojant duomenų rinkimo sąlygas, pvz., ryte / vakare, atostogų / darbo metu (padeda įsitikinti, kad paros laikas, situacijos pokyčiai neturi įtakos duomenų stabilumui).

Kadangi kokybiniame tyrime pats tyrėjas yra instrumentas, būtina užtikrinti ir nustatyti instrumento dermę. Siūloma atlikti tyrimo auditą, kuriame gali dalyvauti kiti asmenys, tikrinantys duomenų rinkimo, interpretacijų, išvadų tarpusavio dermę.

Tyrimo populiaciją sudaro jaunimas nuo 14 iki 29 metų, tyrimo metu gyvenantis tos savivaldybės teritorijoje. Profesinėse mokyklose, aukštojo mokslo ir studijų įstaigose studijuojantis jaunimas priskiriamas tai savivaldybei, kurioje yra studijų įstaiga.

Kiekybinio tyrimo imties reprezentatyvumui tikrinti imami lyties ir amžiaus parametrai, t. y., atlikus tyrimą, lyties ir amžiaus parametrų pasiskirstymas tyrimo visumoje turi atitikti jų pasiskirstymą generalinėje visumoje.

Kokybiniame tyrime stengiamasi užtikrinti tiriamųjų įvairovę, į 14–18 metų jaunuolių grupę turi patekti jaunuoliai, besimokantys įvairiose bendrojo lavinimo, jaunimo ir profesinėse mokyklose, gyvenantys mieste ir kaimo vietovėse, vyrai ir moterys; į 19–29 metų jaunuolių grupę turi patekti dirbantys ir nedirbantys, sukūrę šeimą ir neturintys jų, dalyvaujantys jaunimo organizacijose, priklausantys neorganizuotai jaunimo grupei ir nedalyvaujantys ar nepriklausantys, gyvenantys mieste ir kaimo vietovėse, vyrai ir moterys.

7.8. REPREZENTATYVIOS ATRANKOS VYKDYMO GAIRĖS:

7.8.1. Kiekybinei apklausai siūloma maršrutinė atranka. Maršrutinė atranka yra viena iš tikimybinų atrankos rūšių, ji užtikrina tyrimo imties reprezentatyvumą.

7.8.2. Atrankos vykdymo taisyklės. Atrankama 40 maršruto pradinių taškų mieste ir kaime. Mieste užeinama į kas 5 butą, bute sudaromas gyventojų nuo 14 iki 29 metų amžiaus sąrašas, apklausiamas gyventojas iš sąrašo, kurio gimtadienio data yra artimiausia. Jei šio gyventojas nėra namuose, apklausiamas kitas pagal gimtadienio artumą ir t. t. Iš kiekvieno pradinio taško apklausti po 10 tiriamųjų. Kaime užeinama į kas antrą namą ir vadovaujama ta pačia taisykle kaip ir mieste. Instrukcija apklausos vykdytojams su atrankos vykdymo taisyklėmis pateikiama priede.

7.8.3. Rekomenduojamas tyrimo imties dydis yra po 400 tiriamųjų visoms savivaldybėms. Kadangi jaunimo skaičius savivaldybėse yra didelis (daugiau nei 10 000), tai esant tikimybinei atrankai tyrimo imties didinimas mažai įtakotų duomenų patikimumą. Ši imtis užtikrina 5 proc. paklaidą ir 95 proc. patikimumą.

7.8.4. Kokybinės apklausos raštu dalyvių imtis sudaroma remiantis tyrimo tikslu ir dalyvių atrankos kriterijais, t. y. taikant tikslinę arba kriterijumi grindžiamą atranką. Kokybiniam tyrimui visa jaunimo generalinė visuma (populiacija) išskiriama į du pogrupius: 14–18 metų – nepilnamečiai ir 19–29 metų – suaugę jauni žmonės. Šios dvi grupės skiriasi teisiniu statusu, 18 metų žymi pilnametystę, bendrojo lavinimo mokyklos baigimą. Formuojant tiriamųjų imtį turi būti atsižvelgiama į požymių įvairovę, todėl dalyvių atranka vykdoma vadovaujantis šiais kriterijais: 14–18 metų jaunuoliai turi būti ne tik pagrindinės, vidurinės ar gimnazijos moksleiviai, bet ir besimokantys profesinio rengimo centruose, jaunimo mokyklose, gyvenantys tiek mieste, tiek ir rajone; 19–29 metų jaunuoliai turi būti tiek dirbantys, tiek nedirbantys; sukūrę šeimas ir neturintys jų; dalyvaujantys jaunimo organizacijose bei priklausantys neorganizuotai jaunimo grupei, gyvenantys tiek mieste, tiek ir rajone.

7.8.5. Atliekant kokybinį tyrimą, rekomenduojama apklausti vienodą skaičių tiriamųjų iš abiejų pogrupių, po 10 tiriamųjų 14–18 metų bei 19–29, kadangi kokybiniame tyrime atrankos proporcingumas nėra svarbus, svarbu užtikrinti tiriamųjų įvairovę arba jaunuolių su skirtingais demografiniais požymiais reprezentavimą.

7.9. SVARBIAUSI TYRIMŲ ETINIAI REIKALAVIMAI:

7.9.1. Savanoriško dalyvavimo tyrime. Tiriamieji neturi būti niekieno tiesiogiai ir netiesiogiai verčiami sutikti dalyvauti tyrime. Net ir sutikę dalyvauti tyrime, tyrimo eigoje tiriamieji bet kuriuo metu gali atsisakyti dalyvauti toliau ir iš tyrimo pasitraukti. Galioja kiekybiniais ir kokybiniais tyrimams.

7.9.2. Anonimiškumo reikalavimas įgyvendinamas tuomet, kai tyrėjas negali nustatyti, kurie duomenys, kurio tiriamojo yra pateikti (kaip į konkrečius klausimus atsakė konkretus tiriamasis (-ieji)). Todėl tyrimo instrumente neturi būti prašoma pateikti informacijos, leidžiančios nustatyti tiriamojo tapatybę. Tyrimo anketos neturi būti sužymėtos, kad žymėjimas įgalintų nustatyti tiriamojo (-ųjų) tapatybę.

7.9.3. Konfidencialumo reikalavimo laikomasi tuomet, kai neįmanoma užtikrinti tyrimo anonimiškumo reikalavimo. Tyrėjai įsipareigoja tiriamiesiems neatskleisti jų atsakymų į tyrimo klausimus (kaip konkretus tiriamasis atsakė į konkretų klausimą) tretiesiems asmenims. Tyrimo ataskaitai naudojami tik apibendrinti duomenys, iš tyrimo ataskaitoje pateiktų tiriamųjų charakteristikų aprašymų negalima atsekti tiriamųjų tapatybės, pvz., kai tiriamųjų mažai, jie iš vienos organizacijos, užimamų pareigų nurodymas gali atskleisti tiriamojo tapatybę. Galioja kiekybiniais ir kokybiniais tyrimams.

7.10. KOKYBINIŲ APKLAUSŲ RAŠTU SPECIFINIAI ETINIAI REIKALAVIMAI

Prieš atliekant kokybinę apklausą raštu paaiškinamas atliekamo tyrimo tikslas, nurodoma, kodėl svarbi kiekvieno jų nuomonė, užtikrinamas anketos anonimiškumas.

Siūloma laikytis šių etikos principų:

1. tiriamasis tyrime turi dalyvauti tik savanoriškai;
2. tyrėjas turi atskleisti tiriamajam tyrimo esmę, informuoti apie galimą riziką ir gauti iš tiriamojo sutikimą dalyvauti tyrime (raštu arba įrašytą garso / vaizdo juostoje);
3. tyrėjas visuose tyrimo etapuose turi stengtis apsaugoti tiriamąjį nuo galimos žalos;
4. tyrėjas turi užtikrinti iš tiriamojo ir apie tiriamąjį gautos informacijos konfidencialumą;
5. tyrėjas turi užtikrinti tiriamojo anonimiškumą (jei to pageidauja tiriamasis).

7.11. REIKALAVIMAI SUDARANT ATVIRUOSIUS KLAUSIMUS KOKYBINIAMS TYRIMAMS:

7.11.1. Visiems tiriamiesiems pateikti iš anksto numatyti klausimai ir jų tvarka vartojant tuos pačius žodžius.

7.11.2. Klausimai yra aiškūs, nes didėja tikimybė gauti kokybiškų duomenų. Suvokiama, kad, kas vienam aišku, kitam gali būti nesuprantama. Tyrėjas visada supranta, ką norėtų paklausti ir linkęs manyti, kad klausia aiškiai. Todėl stengiasi teikti trumpus, aiškiai suformuluotus klausimus, vengiant žargono. Prieš teikiant apklausos raštu anketą, ji patikrinama su kitais asmenimis.

7.11.3. Vienu metu buvo užduodamas vienas klausimas. Viename klausime slypintys du klausimai apsunkintų padėtį, nes tiriamasis nežinos, nuo kurio pradėti ir į kurį atsakyti. Tada dažniausiai atsakoma tik į vieną, kiti būna pamiršti. Be to, būtų sudėtingiau atlikti analizę, nes neaišku, kaip traktuoti atsakymą, į kurį iš pateiktų klausimų buvo atsakyta.

7.11.4. Pateikti atvirojo tipo klausimai, kad tiriamasis savais žodžiais galėtų pateikti nuomonę. Atvirieji klausimai dažniausiai prasideda žodžiais: „Kaip Jūs manote (...)“; „Kaip Jūs jautėtės (...)“; „Ka Jūs darėte (...)“; „Kokia Jūsų nuomonė (...)“ ir pan. Jeigu būtų užduodamas klausimas: „Ar Jūs manote, kad jaunimui trūksta informacijos?“, tai būtų iš dalies pateiktas atsakymas, o tai nėra atvirojo tipo klausimas.

Taip pat vengta „programinių“ klausimų, į kuriuos turi atsakyti pats tyrėjas, o ne tiriamasis. Pavyzdžiui: „Kaip Jums atrodo, kas įtakoja tokį jaunimo pasirinkimą?“ Šioje formuluotėje panaudoti nereikalingi žodžiai, jo prasmė paini, nes nėra aišku, ar norima sužinoti apie kitų žmonių elgesio priežastis, ar apie priežastis, dariusias įtaką tiriamojo nuomonei apie kitų žmonių elgesį. Nuomonę formuojančios priežastys ir elgesio priežastys yra ne vienas ir tas pats.

Buvo nenaudojami nereikalingi žodžiai ir junginiai, pvz., „Gal galėtumėte pasakyti...“ – ir taip aišku, jei tiriamasis galės pasakyti, tai ir pasakys.

Atvirųjų klausimų teigiamos charakteristikos yra tos, kad suteikia galimybę tiriamajam pateikti gilesnius samprotavimus, leidžia tiksliau sužinoti tikruosius tiriamojo įsitikinimus, įgalina nustatyti žinojimo ribas. Pateikiant atviruosius klausimus yra palikta pakankamai erdvės atsakymams. Jeigu paliekama viena ar dvi eilutės po klausimo atsakymui, tai nevertėtų tikėtis išsamių atsakymų.

Formuluodamas atsakymą į atvirą klausimą, tiriamasis vadovaujasi tik savo įsivaizdavimu ir įspūdžiais. Vadinas, toks atsakymas bus labiau individualizuotas ir duos įvairiapusiškesnę ir gilesnę informaciją apie tiriamojo suvokimą ir įspūdžių struktūrą;

7.11.5. Laikytasi nuoseklios klausimų sekos; nuo bendro–prie savito, nuo plataus–prie siauro. Tačiau šios taisyklės nereikėtų sumaišyti su vertinamųjų klausimų išdėstymu. Žinoma, kad vieni ir tie patys klausimai išdėstyti skirtinga seka, duoda skirtingą informaciją. Jeigu paklausime apie bendrą jaunimo padėties vertinimą, tai šis vertinimas darys įtaką atskirų jaunimo padėties sudėtinių dalių vertinimui. Pavyzdžiui, pateikdami klausimą: „Kaip vertinate jaunimo padėtį savo mieste?“, o paskui klausdami apie atskirų jos dalių vertinimą – laisvalaikį, migraciją ir pan. – susidursime su reiškiniu, kai bendras vertinimas kartosis sudėtinių dalių vertinime. Atskiras dalis pirmiau įvertinus, o pabaigoje paprašius apibendrinti situaciją, gausime objektyvesnius duomenis.

7.12. TYRIMŲ KOKYBĖS STEBĖSENA IR VERTINIMAS

Tyrimų kokybė turi būti stebima ir vertinama nuolat arba tiksliau atliekant kiekvieną tyrimą. Todėl reikalinga tam tikra tyrimų atlikimo ir metodologijos išmanymo kompetencija, būtina tyrimų užsakovams ir vykdytojams.

Tyrimo užsakovo būtinos kompetencijos:

a) Mokėti formuluoti problemines sritis, tyrimo probleminius klausimus, kad galėtų įvardinti, kokios informacijos, apie kokius tikrovės reiškinius jam reikia, kam ši informacija ar duomenys bus naudojami, kad tyrimo vykdytojas suprastų ir aiškiai žinotų, ko iš tyrimo laukiama ir tikimasi.

b) Mokėti įvertinti potencialių tyrėjų pateiktus tyrimo pasiūlymus ir pasirinkti geriausią.

c) Mokėti įvertinti atliktą tyrimą, jo kokybę atspindinčias charakteristikas.

Valstybinės jaunimo politiką įgyvendinančios institucijos ir savivaldybės privalo rūpintis savo darbuotojų (nebūtinai visų, pakanka vieno ar dviejų) išvardintomis tiriamosiomis arba tyrimo vertinimo kompetencijomis.

Vykdytojų kompetenciją liudija jų atlikti užsakomieji ir / ar moksliniai tyrimai, publikacijos, siekiant tiksliau įvertinti vykdytojų kompetenciją reikėtų atlikti jų vykdytų tyrimų, publikacijų kokybės vertinimą.

8. METODINĖS REKOMENDACIJOS JAUNIMO PROBLEMATIKOS TYRIMAMS PLĖTOTI / KONCEPCIJOS ĮGYVENDINIMAS

Siekiant užtikrinti, kad jaunimo problematikos tyrimai būtų vykdomi sistemingai ir nuosekliai, jie turi būti iš anksto planuojami, jiems turi būti numatytas finansavimas, skiriama pakankamai laiko duomenims surinkti ir išanalizuoti.

Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos turi įtraukti savivaldybės jaunimo problematikos tyrimus į savo veiklos programas ir planus ir numatyti finansavimą šiai veiklai vykdyti.

Jaunimo problematikos tyrimus turi vykdyti kompetentingi tyrėjai. Jei savivaldybės naudojami jaunimo

problematikos tyrimų metodika, apklausas jos gali patikėti tyrimus vykdančioms privačioms kompanijoms turinčioms tyrėjų (apklausų vykdytojų) tinklus, galinčioms atlikti reprezentatyvias atrankas. Tyrimo ataskaitas, išvadas ir rekomendacijas turi rengti kompetentingi tyrėjai (mokslininkai).

Jaunimo problematikos tyrimų rezultatai pateikiami kaip sudėtinė institucijos veiklos ataskaitos dalis. Rezultatai pristatomi viešai, sudarant galimybę visiems norintiems susipažinti, vertinti ir teikti siūlymus dėl jaunimo politikos įgyvendinimo prioritetų ir priemonių.

Inicijuoti darbo grupes, kurios aptartų tyrimų rezultatus ir jaunimo problematikos rodiklių būklę, išskirtų jaunimo politikos prioritetus, parengtų jaunimo politikos įgyvendinimo programas ir numatytų priemones. Gali būti organizuojamos skirtingos darbo grupės skirtingoms jaunimo politikos srities rodikliams, priemonėms aptarti. Šiose darbo grupėse turi dalyvauti valstybinių institucijų ir nevyriausybinių organizacijų atstovai: jaunimo reikalų tarybų, jaunimo organizacijų tarybų (apskritųjų stalų), kitų nevyriausybinių organizacijų nariai. Jaunimo politikos prioritetai, programos ir priemonės turi kilti iš bendro vyriausybinių ir nevyriausybinių sektoriaus sutarimo, pasiskirstant ir prisiimant atsakomybę už jų įgyvendinimo priemones. Pasitikėjimas ir atsakomybių pasidalijimas yra konstruktyvaus bendradarbiavimo tarp vyriausybinių ir nevyriausybinių sektorių pagrindas.

Kiekybinių ir kokybinių duomenų derinimas

Kiekybinis ir kokybinis instrumentai sukurti taip, kad matuotų jaunimo problemas tose pačiose srityse. Kiekybinių rodiklių yra daugiau, jie apima keletą kiekvienos srities aspektų, tačiau jie tiriamiesiems pateikiami standartizuota forma, t. y. visiems vienodai, siekiant atpažinti tiriamųjų elgesio, patirčių, suvokimų bendrumus, todėl atsakymų įvairovė ir kiekvienos srities problematikos kryptis yra apspręsta. Kokybiniam tyrime išskirtos tiksliai sritys (temos), kuriose tiriamieji gali patys pasirinkti, kokias problemas konkrečioje srityje išskirti ir kokius jos aspektus, kryptis aptarti bei išryškinti. Todėl kokybiniai duomenys atskleidžia tiriamos problemos subjektyvių suvokimų įvairovę, kas jauniems žmonėms yra svarbu, reikšminga. Kokybinio tyrimo sritys yra analogiškos kiekybinio tyrimo tiriamoms sritims.

Analizuojant duomenis pirmiausia apdorojami, apibendrinami kiekybinio ir kokybinio būdu surinkti duomenys atskirai, lygiagrečiai, vėliau apibendrinimai lyginami tarpusavyje pagal atskiras tyrimo sritis. Kokybiniai duomenys gali pateikti probleminių situacijų iliustracijas, taip pat atskleisti problematikos aspektus, kurie kiekybiniuose duomenyse neatsispindi, nes nebuvo įtraukti į tyrimo instrumentą. Tačiau jie taip pat leidžia pasitikrinti, ar gerai buvo išskirti kiekybiniai indikatoriai, ar jauni žmonės panašiai mato problemas atskirose tyrimo srityse, ar ir jie jas savo patirtyje atpažįsta (įvardija). Dar vienas svarbus kokybinio tyrimo duomenų aspektas, kad jaunų žmonių buvo klausama, ką jų nuomone reikėtų daryti, kad būtų išspręstos jų keliamos jaunimo problemos, todėl kokybiniai duomenys gali duoti peno įžvalgoms ir pamąstymams, o ką gi reikėtų daryti.

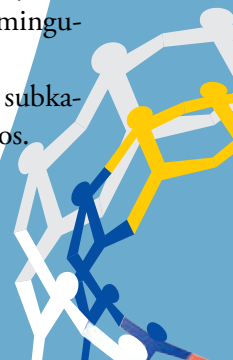
Kiekybinių ir kokybinių duomenų derinimas praplečia tiriamos problemos supratimą, atskleidžia jos masumą, leidžia patikslinti kai kuriuos tiriamus momentus, leidžia tiksliau interpretuoti vartojamas sąvokas.

Rezultatų pateikimas ir interpretacija

Rezultatai pateikiami pagal jaunimo politikos įgyvendinimo sritis (nebūtinai laikantis klausimų pateikimo sekos anketoje). Kiekvienos srities rodikliai yra grupuojami pagal temas ir išdėstomi pagal tam tikrą logiką numatomas sąsajas. Pirmiausia pateikiami ir aptariami srities kiekybinio tyrimo rodikliai, tada kokybinio, apibendrintos įžvalgos pateikiamos išvadose ir rekomendacijose.

Kiekybinio tyrimo duomenys pateikiami paveiksluose arba lentelėse, po kuriais pateikiamas žodinis apibendrinimas. Pristatant suminius rodiklius pirmiausia pateikiamas rodiklio aprašymas, tada rodiklio pasiskirstymas paveiksle ir žodinis apibendrinimas. Jei analizuojant duomenis buvo nustatytos sąsajos tarp atskirų rodiklių, jos yra aptariamose prie vieno kurio nors iš dviejų rodiklių (tarp kurių tos sąsajos buvo nustatytos). Rezultatų pristatyme nurodomos koreliacijos, koeficientų reikšmės ir patikimumo (statistinio reikšmingumo) lygmenys.

Pateikiant kokybinio tyrimo duomenis išskiriamos kategorijų grupės, tada pateikiamos kategorijos, subkategorijos ir jas iliustruojantys tiriamieji teiginiai, tada duomenų apibendrinimai ir pagrindinės įžvalgos.

Tyrimo gautus rezultatus galima interpretuoti naudojantis ekologinės sistemų teorijos perspektyva, kuri teigia, kad probleminis jaunimo elgesys – tai nepageidaujama raidos išdava. Nepageidaujama raidos išdava atsiranda dėl aplinkos arba asmeninių rizikos veiksnių. Tiriama rodikliai gali būti traktuojami ir kaip jau egzistuojanti nepageidaujama raidos išdava ir kaip rizikos veiksnys tolimesnėms problemoms formuotis. Rizikos veiksnius gali mažinti prevencinės priemonės.

Prevencinės kaip intervencinės strategijos. Apskritai prevencija reiškia sulaikymą nuo kažkokių, dažniausiai nepageidajamų, veiksmų. Prevencinis darbas vyksta turint tikslą padidinti žmogaus galimybes, palaikyti ir apsaugoti jį bei jam suteikti žinių, leidžiančių išvengti sunkių gyvenimo problemų ar jas įveikti.

Yra keletas intervencinių strategijų grupavimo būdų.

Pirmas būdas – visas intervencijos strategijas laikyti prevencinėmis, tik jas suskirstyti pagal tai, kiek objekto grupė yra paveikta probleminės situacijos arba kiek toli pažengęs probleminis, neadaptyvus, disfunkcinis, deviantinis elgesys, į pirminę, antrinę ir tretinę, analogiškai į ankstyvąją, pagalbos prevencijas ir socialinę-pedagoginę reintegraciją ar reabilitaciją.

Pirminės prevencijos tikslas – adaptyvus jaunimo funkcionavimas ir pozityvus vystymasis. Pati ugdymo programa turėtų būti organizuojama taip, kad jaunimas turėtų galimybę išvystyti socialinius, bendravimo ir tarpasmeninės sąveikos įgūdžius, sugebėtų išlaikyti emocinį stabilumą. Pirminės prevencijos tikslų galima pasiekti, visiems su jaunimu dirbantiems specialistams dirbant vieningai, drauge planuojant ir įgyvendinant programas, pvz., konfliktų sprendimo, sprendimų priėmimo, efektyvaus bendravimo arba gebėjimo suprasti, pasitikėti, išreikšti jausmus, pasikeisti informacija ir pan. Visi šie įgūdžiai padeda įveikti stresą ir adaptuotis mokykloje, bendraamžių rate, bendruomenėje, darbe. Pirminė prevencija taip pat siekiama pagerinti šeimos, mokyklos, bendruomenės, kitas aplinkas, ir jaunimo sąveiką su ja. Pirminė prevencija taip pat yra jaunimo įtraukimas į įdomią, prasmingą, dažnai neformalią veiklą, kuriai reikia didelių išteklių tiek mokykloje, tiek bendruomenėje. Tai įvairios užimtumo programos, klubai, bendruomenės centrai, jaunimo organizacijos, būreliai, meno kolektyvai ir kita užklasinė veikla.

Antrinė prevencija yra darbas su didesnės rizikos grupės jaunuoliais, pvz., nuolat bėgančiais iš pamokų, turinčiais emocinių ar elgesio sutrikimų, išgyvenančiais pereinamuosius laikotarpius, pvz., mokyklos, klasės pakeitimas, iš žemesnės klasės perėjimas į aukštesnę (ypač iš ketvirtos į penktą, kai pereinama prie dalykinio dėstymo), tėvų skyrybos, artimųjų netektis ir pan., norint sustabdyti tolimesnį problemos augimą arba kitų problemų atsiradimą. Antrinėje prevencijoje ypač svarbus darbas su šeima, nutrūkusių ar konfliktinių santykių atstatymas, paramos tinklų kūrimas, krizių intervencija. Šiuo prevencijos lygmeniu privalo dirbti specialistai: socialiniai pedagogai, socialiniai darbuotojai, psichologai.

Tretinė prevencija – tai darbas su rimtų, sudėtingų problemų turinčiais jaunuoliais: nusikaltusiais, priklausomais nuo alkoholio ar narkotikų, nelankančiais mokyklos, patyrusiais smurtą. Čia gali padėti specialistai, kai kuriais atvejais dirbantys mokykloje, jaunimo centre, tačiau sunkesniais atvejais gali būti kreipiamasi pagalbos į kitas įstaigas, tarnybas, specialistus, kurie specializuojasi vienoje ar kitoje pagalbos srityje. Siuntimas pas kitus specialistus yra būtinas, jei mokykloje ar jaunimo centre negali būti suteiktos adekvačios paslaugos. Jaunimo darbuotojas turėtų gerai žinoti, kokių tarnybų yra bendruomenėje, kokias jos teikia paslaugas, pažinti darbuotojus. Tinkamai paruošus jaunuolį ir šeimą tokiam siuntimui, palengvėja tolimesnis pagalbos procesas.

Antras būdas intervencijos strategijas suskirstyti į dvi grupes pagal tikslus.

1. Prevencinėmis galima laikyti visas strategijas skatinančias augimą: pirminė prevencija, intervencija pereinamaisiais laikotarpiais. Prevencija – tai ankstyvas didesnės rizikos jaunuolių identifikavimas ir prevencinių paslaugų jiems teikimas, siekiant kompensuoti esamą riziką. Prevencinių strategijų esmė – kuo anksčiau pastebėti pirmąsias problemų apraiškas, požymius, signalus ir daryti viską, kad šios problemos nepasireikštų visai arba turėtų švelnią formą, arba truktų kuo trumpiau. Prevencija – tai intervencijos strategija, kuria siekiama apsaugoti nuo streso bei neadaptyvaus funkcionavimo ir skatinti adaptyvų funkcionavimą bei pozityvų vystymąsi: diegti asmeninius ir tarpasmeninius įveikos įgūdžius. Apibendrinant galima pasakyti, jog šios grupės paslaugose išryškėja du aspektai: socioedukacinis, arba socialinių įgūdžių ugdymo, ir kompensuojantis įveikos (streso, įtampos) gebėjimų lavinimo.

2. Korekcinė – pataisos ar atstatomoji intervencija. Tai intervencinės strategijos, skirtos moksleiviams, jaunuoliams, kuriems nesiseka mokytis, dirbti ir kurie nepajėgia išpildyti mokyklos, darbdavio, darbo vietai keliamų reikalavimų, todėl yra rizika / pavojus / tikimybė, jog jie neįgis pagrindinių žinių, įgūdžių, būtinų produktyviam ir patenkinamam suaugusiųjų gyvenimui, arba neįsitvirtins darbo rinkoje. Jos skirtos problemoms spręsti: tai krizių įveikimas arba skubi intervencija, kurios tikslas sumažinti individo, tarp individų ar tarp grupių stresą ar įtampą; teikti pagalbą vaikams ir jaunuoliams sprendžiant iškilusias problemas.

Prevencinės programos gali būti grupuojamos pagal tikslinę grupę arba taikinio populiaciją:

„Visuotinės“ prevencinės intervencijos, kurių taikinyje yra visa populiacinė grupė. „Selektyvios ar atrankinės“ prevencinės programos, kurių taikinyje yra didelės rizikos populiacijos pogrupiai. Taikinio grupės išskiriamos atsižvelgus į biologinius, psichologinius ir socialinius rizikos veiksnius, kurie byloja apie padidėjusį pažeidžiamumą. Ir galiausiai „reikalaujančios priežiūros“ prevencinės intervencijos, kurių taikinyje – didelės rizikos individai, kurie turi sutrikimų požymių, bet problema dar nėra didelė.

Sisteminė ekologinė teorija intervenciją traktuoja kaip „sveikatos stiprinimą“, todėl vis daugiau dėmesio skiriama problemų profilaktikai arba prevencijai. Prevencija – tai tam tikros intervencinės pastangos ar strategijos, kuriomis siekiama užkirsti kelią problemoms atsirasti. Užkirsti kelią problemai galima, žinant jos priežastis, prielaidas bei procesus. Todėl toliau aptarsime dar keletą teorinių sąvokų, kurios kyla iš ekologinės sistemų teorijos ir kurios padeda įvertinti problemų susiformavimo veiksnius ir taip įvertinti socialinių paslaugų poreikį bei kurti prevencines intervencijų strategijas.

Rizikos veiksnių samprata. Rizikos veiksnys – tai kiekvienas poveikis ar įtaka, didinantis tikimybę, kad gali kilti problema ar jau esanti padidėti. Šitaip pabrėžiama, jog rizikos veiksniai gali ne tik suformuoti prielaidas problemai atsirasti, bet gali ir palaikyti anksčiau kilusias arba paskatinti jas toliau progresuoti. Rizika paprastai yra apibrėžiama kaip veiksnys ar keletas veiksnių, sudarančių nepageidaujamų rezultatų, neigiamų reiškinių ar išdavų galimybę. Rizika kaip vienas ar daugiau veiksnių, kurie didina neigiamų pasekmių vaiko arba jaunuolio gyvenime susiformavimo tikimybę.

Rizikos tyrimai kilo iš medicinos srities. Terminas „esantis rizikoje“ (angl. *at risk*) taip pat yra „paskolinimas“ iš medicinos ir reiškia, jog tam tikras individas yra labiau linkęs į tam tikrą ligą ar sutrikimą nei vidutinis individas.

Socialiniuose ir sveikatos moksluose rizikos veiksniai naudojami ateities išdavoms ar pasekmėms nuspėti ir yra nusakomi tikimybėmis. Rizikos veiksniai gali būti įvardijami ir kaip sudarytojai, koreliantai, pranašautojai ar priežastys. Jie susiję su negatyviu poveikiu ar neigiamomis / nepageidaujamomis jaunuolių raidos išdavomis, t. y. mokyklos metimu nepabaigus dešimt klasių, elgesio problemomis, agresyviu elgesiu bei teisės pažeidimais, narkotikų, alkoholio bei kitų kvaišalų vartojimu, savižudybėmis ir kt. Rizikos veiksniai įvairuoja tiek laipsnių (koreliacija), kiek yra susiję su neigiamomis išdavomis.

Rizikos veiksniai gali būti individualūs bruožai (vidiniai) ir savybės arba aplinkos sąlygos (išoriniai). Pavyzdžiui, galima kalbėti apie rizikos bruožus ar savybes, kaip apie individualias predispozicijas, padidinančias pažeidžiamumą negatyvioms išdavoms. Jis išskiria genetinius ar biologinius veiksnius (mokymosi sutrikimus, hiperaktyvumą, mažą gimusio kūdikio svorį ir kt.) ir socialines charakteristikas (rizikuoti linkęs temperamentas).

Aplinkos rizikos veiksniai – tai aplinkos sąlygos ar aplinkybės, vedančios prie nepageidaujamų raidos išdavų. Pavyzdžiui, tokie aplinkos veiksniai, kaip vieno iš tėvų netekimas dėl skyrybų, atsiskyrimas arba mirtis, gyvenimas kaimynystėje, kur aukštas nusikalstamumo lygis, socialinė suirutė bei skurdas ir kt. Šiuos veiksnius dar galima skirstyti į tiesioginius, tai yra tas aplinkybes ar sąveikas, kuriose asmuo dalyvauja (mikrosistema) – netinkamas auklėjimas, bendraamžių spaudimas ir kt. – ir netiesioginius, kuriuose pats individas nedalyvauja, bet kurie turi įtakos jo raidai ir sąveikoms su artimaisiais (echosistema ir makrosistema) – aukštas nusikalstamumo ar nedarbo lygis, skurdas ir kt.

Rizikos veiksniai dar gali būti išskiriami į bendrus ir specifinius. Specifiniai rizikos veiksniai yra susiję su konkrečiomis neigiamomis išdavomis, o bendri siejami su keletu. Tačiau toks išskyrimas yra sąlygiškas. Sakykim, tėvų alkoholizmas yra specifinis rizikos veiksnys, skatinantis jaunuolius vartoti alkoholį, tačiau jis gali būti ir nespecifinis, jei kalbėtume apie kitas vaikystės problemas. Toks skyrimas yra problematiškas dar

ir todėl, kad dauguma negatyvių reiškinių yra tarpusavyje susiję, o jų poveikis turi kaupiamų savybių, t. y. tam tikra problema dažniausiai kyla dėl keletu neigiamų veiksnių derinio (kombinacijos). Todėl manoma, jog svarbiau nagrinėti rizikos veiksnių kiekį bei jų kaupimosi efektą, o ne specifiškumą. Pavyzdžiui, yra daugybė kelių, kuriais eidami vaikai tampa smurtautojais, todėl bet kuris specifinis modelis negalės jų visų paaiškinti. Smurtaujančio elgesio, kaip ir kitų problemų, atsiradimo neįmanoma tiksliai nuspėti, tačiau keletu rizikos veiksnių derinys gali leisti daryti prielaidą, kad yra „didelė“ rizika šiam elgesiui atsirasti arba „maža“, jei šių veiksnių nėra.

Galima vietoje sąvokos „veiksny“ vartoti sąvoką „procesas“, nes pirmasis yra statiškas ir neatskleidžia, kodėl ir kaip susiformuoja neigiamos raidos išdavos. Planuojant socialines paslaugas ar intervencines strategijas, svarbesni rizikos procesai yra tėvų monitoringas (kontrolė) ir mažas išpareigojimas mokyklai, nes juos galima keisti arba pasiekti pokyčių, tuo tarpu tokių rizikos veiksnių kaip šeimos struktūra, šeimos dydis, šeimos alkoholizmo istorija ir pan. negalima pakeisti.

Tyrimai rizikos srityje yra susiję su streso tyrimais, nes stresas yra susijęs su daugybe psichologinių ir elgesio problemų: depresija, nerimu, bandymais nusižudyti, asocialiu elgesiu ir kt. Stresas – tai įvykis, situacija ar situacijų derinys, kuriame asmuo suvokia, jog reikalavimai pranoksta jo gebėjimą ramiai reaguoti ar atsakyti. Čia rizikos veiksny yra suprantamas kaip stresorius. Stresoriai – tai situacijos ar įvykiai, kurie sukelia stresą. Kai kurie autoriai „rizikos veiksnio“ sąvoką vartoja greta „stresoriaus“, tačiau kai kurie juos skiria. Rizikos tyrimuose pasitenkinama statistiniais ryšiais tarp tam tikrų veiksnių ir neigiamų išdavų, patvirtintais longitudinaliais tyrimais. Tuo tarpu streso tyrimai atsižvelgia į prasmę, kurią rizikos veiksniumi suteikia individas, nes nuo jo suvokimo priklauso reakcija į stresą ir galimos neigiamos išdavos. Dauguma rizikos veiksnių gali būti laikomi stresoriais, tuo tarpu ne visi stresoriai – rizikos veiksniais, ypač kai kalbame apie kasdieninius rūpesčius ir visiems būdingus (raidos) pereinamuosius laikotarpius. Tačiau tiek stresoriams, tiek rizikos veiksniams būdingas kaupiamasis poveikis: kuo jų daugiau, kuo daugiau aplinkų, kuriose yra patiriamas stresas, kuo ilgesnė streso trukmė, tuo didesnė neigiamų išdavų tikimybė.

Tyrimai rodo, jog skurdas, žemas socioekonominis statusas ir mažos pajamos yra bendras rizikos makroaplinkos veiksny, susijęs su daugybe nepageidaujamų išdavų: smurtu prieš vaikus ir apleistumu, nusikalstamumu, emocinėmis ir mokymosi problemomis. Skurdas yra rizikos veiksny, nes dėl išteklių stokos kyla daugybė stresorių. Vaikai, gyvenantys skurde, dažniau serga, negauna pakankamo socialinio palaikymo, jų šeimos patiria daugiau stresų, tėvai dažniau išgyvena depresiją.

Bendras rizikos veiksny yra visoks smurtas prieš vaikus ir jaunuolius: apleistumas, fizinė, seksualinė ar psichologinė prievarta. Skriaudžiami ar apleisti vaikai labiau nei kiti yra linkę į asocialų, agresyvių elgesį bei nusikalstamumą, jie dažniau už kitus turi įvairių psichosocialinių ir protinių sutrikimų.

Nepatenkintas saugumo poreikis taip pat yra bendras rizikos veiksny, susijęs su daugeliu nepageidaujamų raidos išdavų. Susidūrimas su pavojumi ir pavojaus arba nesaugumo (saugumo jausmo trūkumas) suvokimas mokykloje, bendruomenėje, darbe trukdo jaunuoliams atsiskleisti ir išvystyti savo gebėjimus.

Prievarta mokykloje, taip pat agresyvus moksleivių elgesys kitų moksleivių atžvilgiu kelia tiesioginę grėsmę fiziniam ir emociniam saugumui, taip pat ir netiesiogiai mažina prieinamumą, galimybes bei mokymosi proceso kokybę. Moksleivių fizinė ir verbalinė agresija pamokos metu turi neigiamą poveikį bendrąsias mokymosi procesui, nes atitraukia mokytojų dėmesį ir mažina mokymui ir mokymuisi skirtą laiką. Tyrimai parodė, kad yra ryšys tarp suvokto pavojaus mokykloje ar nesaugumo jausmo ir negalėjimo susikaupti, pasitikėjimo savimi ir gebėjimo išpildyti mokyklos reikalavimus bei iššūkius.

Mažindami rizikos veiksnius didinsime raidos sėkmės tikimybę.